

Den här texten är ett utdrag från den teoretiska bakgrunden till projektet *Konstpedagogisk handbok*. För mer information om detta projekt, se sidan www.konstpedagogik.se

GISELA FLEISCHER

VADÅ KONSTPEDAGOG?

Idag omges vi av tusentals visuella intryck, bilder och symboler. Särskilt hos unga människor är det viktigt att utveckla en kritisk blick och på så sätt förhoppningsvis stärka den egna identiteten, självbilden och också tron på den egna förmågan att kunna analysera och tänka kring bilder. Konstpedagogen kan här spela en viktig roll som en slags länk mellan besökaren och konsten och som någon som har verktygen till att förstå inte bara enskilda konstverk eller utställningar, utan också i förlängningen vårt samhälle, historia, kulturarv och omvärld.

Eftersom vi upplever att ordet konstpedagog inte har en allmän given betydelse vill vi här gärna klargöra hur vi ser på definitionen. Ordet konstpedagogik kan betyda olika saker. Ibland syftar det på den verksamhet som vi i det här projektet vill bidra till att utveckla, nämligen den mer teoretiska konstpedagogiken som syftar till att skapa meningsprocesser genom samtal om och runt bildkonst. Den andra verksamheten är en mer praktisk process där man t ex arbetar med skapande i verkstäder (ofta i anslutning till en utställning). Den senare verksamheten brukar ibland benämnas bildpedagogik.

Vi upplever att många inte känner till vad en konstpedagog är och vad det innebär att arbeta konstpedagogiskt. Vid en sökning bland yrkeskategorierna på Arbetsförmedlingens hemsida finns yrket konstpedagog inte med, däremot finns museipedagog.¹ Vi anser dock att skillnaden mellan en konstpedagog och en museipedagog kan vara ganska stora. En vanlig föreställning är att en konstpedagog målar och ritar tillsammans med barn eller ”bara” håller i visningar. Det är inte bara hos allmänheten man kan möta dessa föreställningar. Den uppfattningen delas ibland även av politiker vilket är olyckligt eftersom politikerna är de som ofta har makten att ge ekonomiska medel till institutionernas verksamhet. Om man inte ser betydelsen av vad en konstpedagog är och gör finns det risk för att de ekonomiska resurserna snedfördelas eller uteblir. Det finns alltså anledning att definiera hur vi ser på de olika förekommande begreppen.

Konstpedagogen befinner sig och verkar mellan den institution som presenterar ett visuellt material och besökaren som betraktar bilden. Som vi ser det bör konstpedagogiken tjäna främst två syften. Det ligger för det första i institutionens intresse att förmedla sina samlingar och kurerade utställningar till sin publik. Museer och konsthallar har ofta direkta uppdrag från kommunalt, statligt eller regionalt håll. I uppdraget ingår att vårda eventuella samlingar men också att visa upp dessa för en publik. Visandet hör till den utåtriktade verksamheten och där har konstpedagogen en betydande roll. Konstpedagogen är en kommunikatör som ofta ansvarar för visningar, pedagogiskt material, kontakten med skolor och även direkt marknadsföring och representation. För det andra kan konstpedagogiken tjäna ett viktigt syfte för själva besökaren.

¹ Sökning på www.ams.se den 13/11 2007.

Inte bara för den besökare som kommer för att få en allmän visning utan även för skoleleverna för vilka mötet med konsten blir en del av vardagen, en pedagogisk resurs för skolans arbete. Den här senare aspekten av konstpedagogiken spås i allmän debatt bli allt viktigare, samtidigt som det inte satsas på långa vägar så mycket ekonomiska resurser på institutionernas pedagogiska verksamhet som det borde göras. Synen på konstpedagogiken som något som även angår besökaren gör att det inte finns ett självändamål hos institutionen att ha en konstpedagog. Konstpedagogen är och bör vara en pedagogisk resurs för skola och allmänhet. Visuella intryck är viktiga och konstpedagogiken är en viktig del i meningsskapandeprocessen.

Det känns nödvändigt att delge vår syn på de olika verksamheterna för att undvika framtida missförstånd och för att samtidigt definiera hela syftet med vårt projekt – att bidra till den litteratur som behandlar metoder inom den mer teoretiska konstpedagogiken. Som vi ser det finns det förhållandevis gott om litteratur på svenska som behandlar praktiska bildpedagogiska metoder (det egna skapandet, verkstadsarbetet etc.). Vi genomför detta projekt för att bidra främst till konstpedagogiken.

KONSTPEDAGOGIK. Yrkeskategorin är inte helt självklar för alla. Många verkar tro att en konstpedagog endast arbetar med barn och ungdomar och främst håller i visningar. En konstpedagog kan dock ha en rad olika arbetsuppgifter. Gemensamt för dem alla är att de handlar om att förmedla institutionens konstsamlingar och –utställningar till en publik. De flesta konstpedagoger har förutom barn- och ungdomsverksamhet även ansvar för vuxenpedagogiken. Det handlar inte heller bara om att hålla i visningar för allmänhet, skola och andra inbokade grupper utan också om att producera material som vänder sig till institutionens målgrupp och som har som syfte att kommunicera utställningarnas innehåll. Materialet kan utgöras av lärarhandledningar, utställningstexter, kataloger, utskick, nyhetsbrev, inbjudningskort mm. Även arbete med institutionens programverksamhet förekommer. Konstpedagogen är samtidigt en marknadsförare och kan delta på olika arrangemang som representant för sin institution och den pedagogiska verksamheten som erbjuds. Genom kunskaper i konsthistoria och bildanalys kan konstpedagogen arbeta med att sätta in konsten i ett sammanhang och skapa mening och förståelse. Detta arbete sker även tillsammans med publiken genom något som vi väljer att kalla det filosofiska samtalet. Genom samtal, diskussion, analys och reflektion kan konstpedagogens mål vara att främja ett kritiskt tänkande kring bilder. Ofta har konstpedagogen en bakgrund som konstvetare.

BILDPEDAGOGIK. De konstmuseer och konsthallar som har verkstadslokaler och använder dessa till praktiskt, skapande arbete har bildpedagoger som arbetar med den verksamheten. Hos de institutioner som har bildpedagogisk verksamhet är det vanligt att denna är kopplad tematiskt

till den pågående programverksamheten. Man har med andra ord tillgång till både konst- och bildpedagogiskt arbete. Bildpedagogen är ofta utbildad konstnär och/eller bildlärare. Det gestaltande arbetet är centralt och bildpedagogen planerar och lägger upp detta arbete.

Observera att vi inte lägger några värderingar i att skilja på konstpedagogik och bildpedagogik! De olika yrkeskategorierna är ofta ett mycket bra komplement till varandra. Bildpedagogen är duktig främst på praktisk-estetisk gestaltning och konstpedagogen på de teoretiska aspekterna av konst. Givetvis förekommer det tjänster där de båda verksamheterna kombineras av en och samma person.

LITTERATURPROBLEMATIKEN

UTBUD

Det mesta materialet som vi hittat har visat sig vara publikationer av olika slag, dvs. inte hela böcker utan ofta utvärderingar, beskrivningar och sammanfattningar av projekt, kataloger osv. Det finns även ganska mycket digitalt material på olika institutioners hemsidor. Det handlar mycket om lärarhandledningar och annat som egentligen mer är en produkt av konstpedagogiskt arbete och som vänder sig till lärare. Idén med lärarhandledningen är god, men när det handlar om att inspirera andra konstpedagoger och ge konkreta tips på arbetssätt kan de snarare implicit än explicit ge sådan. En lärarhandledning utgår dessutom nästan alltid från en specifik samling, konstnär eller utställning och är därför mer sluten än öppen. Att en institution väljer att publicera material på nätet är förstås en fråga om ökad tillgänglighet, men också en kostnadsfråga. Annorlunda är det t ex i Danmark där man har möjlighet att trycka mer material (mer om detta längre fram).

Den konstpedagogiska litteratur vi funnit har fokus på den svenska och går egentligen att dela upp i olika kategorier: akademisk (forskningsöversikter etc.), sådan som vänder sig till skolan (t ex handledningar), idéböcker och redovisningar av konstpedagogiska projekt och/eller seminarier. Flera av publikationerna utgår från specifika verk, samlingar eller konstnärer. Som exempel har Moderna Museet, Nordiska Akvarellmuseet och Nationalmuseum utgivit en hel del material. Mycket av materialet är bra och användbart på olika sätt men vi saknar litteratur som utan att utgå från specifika bilder kan användas som inspiration för verksamma konstpedagoger.

UTLÄNDSK KONSTPEDAGOGISK LITTERATUR

Det finns givetvis ett visst utbud av konstpedagogisk litteratur på andra språk än svenska. T ex har Danmark ett större utbud än Sverige och det beror till stor del på att man i Danmark har ett

annat system där Skoletjenesten är centrum både för mycket av den pedagogiska verksamheten och för de ekonomiska resurserna. Det gör att man kan ge ut litteratur i högre grad än vad svenska enskilda institutioner har ekonomi att göra. Därmed inte sagt att systemet med Skoletjenesten är ett väl fungerande system, men faktum kvarstår att tillgången till litteratur är högre i Danmark. Av naturliga skäl finns det också ett större utbud litteratur på engelska än på svenska. I den till detta projekt bifogade litteraturlistan finns en lista över både svensk och utländsk litteratur. Denna lista ska ses som ett urval av det som finns, med fokus på den svenska litteraturen och som en inspiration till vidare läsning.

BEHOVET AV LITTERATUR

Varför tycker vi att det är viktigt med en svensk konstpedagogisk handbok? För det första är vi överens om att konstpedagogiken har en viktig roll att spela och att arbetet måste få mer resurser. Ekonomiska förutsättningar är avgörande för att man ska kunna bedriva en verksamhet. Men även resurser i form av fortbildning, inspiration, idéer, nätverk och kunskapsutbyte är väldigt viktiga för den enskilda konstpedagogen, för kulturinstitutionen, för skolan och för allmänhetens tillgång till institutionernas samlingar. En bok som behandlar konstpedagogiska metoder skulle kunna vara ett verktyg i denna utveckling och ett inlägg i debatten om vad konstpedagogik kan eller bör vara. Det svenska språket är per automatik det enklaste att ta till sig för en läsare som har svenska som modersmål. Om språket i en bok är lättillgängligt eller svårt kan vara avgörande för om man bestämmer sig för att läsa den eller inte. Det ska inte behöva förutsättas att man ska vara beredd att navigera sig till och ta sig igenom utländsk, ofta akademisk litteratur med ett svårare språk, för att få tips på hur man kan arbeta. Det som är lätt att ta till sig och begripligt utan att vara förenklat eller av lägre kvalitet blir också lättare intressant. Vi anser att konstpedagogik både är men också ska vara intressant. Slutligen har vi faktiskt inte bland den utländska litteraturen kunnat hitta den typ av konstpedagogiskt metodiska handbok som vi efterlyser och ser ett behov av.

En annan aspekt av att svenskproducerad litteratur är viktig är att utgångspunkten ligger i den situation vi har här i Sverige. I England och i USA är det vanligt att man skriver konstpedagogisk litteratur med utgångspunkt i den engelska läroplanen (syllabus) som till skillnad från den svenska är mycket mer ämnessynkroniserad än den svenska läroplanen är. Engelsk litteratur hänvisar därför ofta till läroplanen efter ett tidsschema som inte går att "översätta" till den svenska situationen och är ibland uppbyggd som "paketlösningar" där upplägg för kompletta lektioner presenteras. Föreläsningsvis är det så att konsten i Sverige delvis har tillkommit efter andra förutsättningar än i andra länder, som ett resultat av att samhället och konstvärlden sett

annorlunda ut. I Sverige finns konsttraditioner genom historien som saknar direkt motsvarighet utomlands och tvärt om. Detta är de främsta anledningarna till att det behövs mer svensk litteratur om konstpedagogik och att vi valt att genomföra detta projekt. Vår strävan är att beskriva mer övergripande metoder, tänkta att fungera till vilken typ av bilder som helst.

SEMINARIET

SPOTTA I NÅGONS SOPPA

Helgen den 19-20 oktober 2007 deltog vi i seminariet *Spotta i någons soppa!* på Jönköpings läns museum. Seminariet arrangerades av Riksutställningar och gavs i samband med premiären för vandringsutställningen *Spit in someone's soup* av den österrikiska konstnären Erwin Wurm. Vi deltog med detta projekt i särskilt åtanke och passade på att ställa lite frågor till de andra deltagarna, varav många av dem själva arbetar konstpedagogiskt och därför utgjorde en potentiellt viktig kunskapskälla till vårt arbete. Den inledande dagen höll vi i en kort och spontan presentation projektarbetet och delade ut frågor, presentation av projektet och en kort lista över litteratur som vi tagit fram. Presentationen genererade under dagen en hel del muntliga reaktioner från flera av seminariedeltagarna, alla var positiva till vår idé.

Diskussioner och föreläsningar varvades under de två dagarna med presentationen av utställningen *Spit in someone's soup*. Seminariedeltagarna inbjöds dessutom att delta i en workshop om konstpedagogiska metoder. Workshopen presenterades av utställningens arrangörer från Riksutställningar och Marabouparken. Som vi tolkade uppgifterna som deltagarna fick genomföra så var de tänkta som exempel på hur man kan arbeta konstpedagogiskt med just Wurms utställning.

I samband med seminariet upprättades även ett kontaktnätverk över de konstpedagoger som direkt kommer att arbeta med Wurms utställning på de olika platserna. Under seminariet hölls ett möte mellan de berörda under vilket man upprättade en kontaktlista, diskuterade arbetsmetoder och bestämde att man kontinuerligt skulle hålla kontakten för att ge varandra feedback, tips och idéer, både på ”sånt som funkat” och ”sånt som inte funkat” i samband med det konstpedagogiska arbetet med utställningen.²

Vi nämner all denna ”kringaktivitet” i samband med seminariet därför att det är anmärkningsvärt att enskilda konstpedagoger ser kontakten med och nätverket mellan andra yrkesverksamma som en viktig källa till inspiration och idéer i det egna arbetet. Detta, tillsammans med det faktum att idén bakom vårt projekt mottogs med mer eller mindre öppna

² Muntliga källor från möte, Jönköpings läns museum den 20 oktober 2007.

armar, tyder på att det finns ett behov av ett ökat utbyte av inspiration hos konstpedagoger, som ju tillhör en förhållandevis liten yrkesgrupp och kanske därför i högre grad behöver bollplank i form av kollegor och litteratur. Långt ifrån alla har någon annan konstpedagog på sin arbetsplats att utveckla idéer med. Under seminariet kunde vi märka hur det överallt, i kaffepauser och efter föreläsningar, pågick diskussioner som rörde det egna arbetet och andras. Så långt om de intryck vi kunde ana, men vad sades och skrevs det egentligen mer explicit om allt detta?

KOMMENTARER FRÅN DELTAGARE

Totalt inkom tolv skriftliga svar på de frågor vi ställde till deltagarna i samband med seminariet *Spotta i någons soppa!*. Vi fick även enormt mycket muntlig respons. Alla svarande arbetar inte direkt med konstpedagogik, men gemensamt för dem alla är att ämnet intresserar dem på ett eller annat sätt.

MUNTliga KOMMENTARER. Flera av seminariedeltagarna var starkt positiva till vårt projekt och uttryckte att de välkomnade idén med en bok om konstpedagogisk metod. Flera personer delade uppfattningen att svensk litteratur i ämnet saknas. Överlag rådde en nyfikenhet och en positiv inställning till projektet och idén. En av deltagarna som vi pratade med i samband med att vi presenterat projektet uttryckte en slags lättnad över att hon hade sitt nätverk att vända sig till för inspiration och tips på arbetsmetoder, eftersom hennes egen chef på det museum där hon arbetar som konstpedagog inte tog hennes funktion på tillräckligt stort allvar. Konstpedagogiken var helt enkelt inte en viktig del av museets verksamhet utan fungerade mer som ett *komplement till* den allt viktigare kärnverksamheten (samla, vårda och visa, där ”visa” snarare var curatorns roll).³

SKRIFTLIGA KOMMENTARER. Även i de skriftliga kommentarerna var de allra flesta svarande enbart positiva. Ingen svarade ”nej” på frågan om de efterlyste mer konstpedagogisk litteratur på svenska. Ungefär lika stor del svarade bestämt ”ja” eller ”absolut” som ”kanske” eller ”vet ej”. Många valde att utveckla sitt resonemang och bland annat efterlyser flera personer litteratur skriven på ett mer lättillgängligt sätt än vad som idag finns. Någon efterlyser fler beskrivningar av konstpedagogiska projekt medan en annan tvärt om tycker att den litteratur som finns idag tyvärr bara behandlar vissa projekt och därför är svåra att applicera på det egna arbetet. En person konstaterar att hon under sin konstpedagogiska utbildningstid aldrig fick någon förteckning över bild- och konstpedagogiska böcker. Flera beskriver hur de letat efter litteratur utan att hitta särskilt mycket användbart. Några kommer med tips på böcker varav de allra flesta

³ Muntlig källa: samtal med seminariedeltagare, Jönköpings läns museum den 19 oktober 2007.

är böcker vi redan noterat och/eller böcker som till största delen är av mer bildpedagogisk karaktär.

Förutom frågan om litteratur har sju personer valt att poängtera hur viktigt det är för det egna arbetet att fortlöpande ha kontakt med andra konstpedagoger. Nätverket nämns av flera som en viktig inspirationskälla. Någon tycker dessutom att konstnärer och lärare bör vara med i diskussioner kring konstpedagogik. En person skriver: ”Det är bra att ha någon att bolla idéer med. Ofta har man ett frö till en idé, men behöver hjälp att jobba vidare med den”.⁴ En annan skriver: ”Att prata med andra bild- och konstpedagoger ger mig jättemycket idéer och även kraften att lita på att det jag gör är viktigt”.

Allt tyder på att det genom ett seminarium som *Spotta i någons soppa!* går att bekräfta att det arbete man gör som konstpedagog faktiskt är viktigt, har en mening och skapar mening för andra. Seminariets två dagar präglades av en känsla av sammanhållning och – hur det än må låta – en yrkesstolthet som tog sig uttryck i det stärkta självförtroende vi hörde flera av deltagarna tala om. Mötet med andra yrkesverksamma skapar en bekräftelse man som konstpedagog kanske känner fattas i det vardagliga arbetet (som i fallet med konstpedagogen som saknade ordentligt stöd från sin egen chef), med bristande resurser men också med det faktum att förvånansvärt få faktiskt vet vad en konstpedagog är och gör. Den känsla av hur betydelsefullt det sociala nätverket verkligen var för besökarna som vi fick under seminariet bekräftades med andra ord i de skriftliga kommentarer vi senare kunde ta del av. Som en person skriver: ”Jag tycker ofta att fortbildningar är viktigare än böcker eftersom det handlar om ett förhållningssätt.” Men samma person fortsätter: ”Böcker är dock helt otvivelaktigt ett viktigt komplement.” Det räcker alltså inte att ha ett nätverk där man träffar andra konstpedagoger, får inspiration och fortbildar sig tillsammans. Det behövs mer litteratur i ämnet och det verkar de flesta vara överens om.

⁴ Samtliga skriftliga kommentarer inkom via post eller mail till Gisela under hösten 2007.